

הרב חיים ווייס

ר"מ ישיבת נזר התורה, עיר"ק ירושלים ת"ו

אוצר החכמה

בירור בדין קמח בלי גלומן (Gluten free flour) לענין מצה, חלה, וברכת המזון

והנה יש לחקור בההיקש שנלמד למעוטי שאר המינים, האם ההיקש הוא רק לענין המינים שאי אפשר לבוא לידי חימוץ אין יוצאין בה ידי חובת מצה, או שצריך בפועל שיכול לבוא לידי חימוץ אפי' בהמינים שיש במציאות שיכול לבוא לידי חימוץ. והנפ"מ בכגון קמח בלי גלוטן דהוי מה' המינים, אך כיון דהסיר את הגלוטן אי אפשר שיחמיץ.

והנה במה דנחלקו ר"פ ורב הונא ברי' דרב יהושע אי הוקש החמץ למצה לענין מי פירות אפשר דבזה נחלקו, דר"פ ס"ל דלא דוקא לענין המינים הוקש אך הוקש הכל דצריך להיות ראוי לבוא לידי מצה וכן להיפוך צריך להיות ראוי לידי חימוץ, אך רהבדר"י הקשה דחזינן דלא הוקש רק לענין הה' מינים ולא לענין בפועל.

אך במלחמות לקמן בדף ל"ו לא משמע הכי, דשם נחלקו הרז"ה והמלחמות במה דריב"ל אמר לבניו ביומא קמא לא תלושי לי בדובשא מכאן ואילך לושי. הרז"ה ס"ל דמיירי דגילוש בלי מים ואעפ"כ רק מחמת מצה עשירה א"א לצאת יד"ח משא"כ מחמת דלא בא לידי חימוץ אפשר לצאת יד"ח, והמלחמות מקשה דהרי נתמעט מחמת ההיקש וא"כ למה צריך מיעוט מחמת דלא הוי מצה עוני, תיפוק לי' משום דלא בא לידי חימוץ, ועל כרחך דאיירי בנתן לתוכו מים ואז הי' בא לידי חמץ, ולכן צריך המיעוט

נשאלתי באדם שמחמת בריאות אינו אוכל גלוטן, האם אפשר לצאת ידי חובת מצה, ממצה שנעשה מקמח שניטל ממנו הגלוטן, דידוע דהגלוטן הוא חלק של הקמח שמחמת זה מתחמץ העיסה, ובאופן שניטל ממנו הגלוטן לא מתחמץ העיסה, וא"כ נשאלת השאלה, דכיון דמצה זו לא יבא לידי חימוץ אם היו משהין אותו, האם אפשר לצאת בה ידי מצה או לא, וכן נוגע השאלה לכל ימות השנה לענין חלה דנלמד גז"ש לחם לחם ממצה, וכן לענין ברכת המזון.

מקודם נקדים הגמ' בפסחים (דף לו): דהמשנה אומר דאלו יוצאין ידי חובת מצה בה' המינים, ובגמ' הני אין אורז ודוחן לא מנה"מ, ומסיק אמר קרא לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצה, דברים הבאין לידי חמץ אתה יוצא בהן יד"ח מצה יצא אילו שאין באין לידי חמץ אלא לידי סרחון עיי"ש, והנה בהמשך הסוגיא אמר ר"ל דעיסה שגילושה ביין ושמן ודבש אין חייבין על חימוצה כרת ובגמ' דר"פ אמר דנלמד מהיקש הנ"ל דבמי פירות כיון דא"א לצאת חובת מצה משום דהוי מצה עשירה א"א לחייבו כרת, ומקשה רב הונא ברי' דרב יהושע על זה, והרי חזינן דבהמחה החמץ דחייבים על חימוצו כרת ואין אדם יוצא בה ידי מצה, ולכן מסיק ר"א בר אבין אמר משום דמי פירות אין מחמיצין.

דבודאי לא יתחמץ לא מעכב שמירה, וכל השמירה דמעכב הוא דוקא אם צריך שימור, אבל אם לשו במי פירות דבודאי לא יתחמץ לא צריך שימור, וגם לחמי תודה אף דבודאי נשמר מ"מ כיון דלא נשמר לשמה לא כשר (ומזה גופא מביא המלחמות ראייתו דצריך בפועל לשמור). ומ"מ מצאנו דוגמא לזה בהולכת הדם בקרבן, דהגם שאפשר לבטלה, מ"מ אם צריך להולכה צריך שיהי' לשמה, וכדאיתא בזבחים (דף טו:), וה"ה הכא הגם דאם לא צריך בכלל שימור כשר, מ"מ אם צריך בפועל אז צריך לשמה דוקא, ודו"ק.

אך קצת קשה על דרך זה מפלוגתת הגמ' לקמן בדף מ' דרבא ס"ל דמצוה ללנות כדי שיקיים מצות שמירה משעה שעדיין דגן, והגמ' פריך דרק משעת לישה בעי שימור. ולרבא על כרחך לא סגי במה דאנו יודעים שהמצה משומרת דהרי צריך להכניס עצמו כדי שישמרנו מן החימוץ בפועל, וא"כ במי פירות נמי חסר בהשמירה.

וי"ל בדרך אחר, דפלוגתת הרז"ה והרמב"ן תלוי אם סגי שמירה משעת קצירה או משעת לישה, דאם צריך משעת קצירה א"כ גם הכא סגי במה ששמרה שלא יגע בה מים משעת הקצירה, והגם דבשעת לישה כבר א"א לבוא לידי חימוץ מ"מ כבר שמרה, וכן סגי במה ששומרה בשעת לישה שלא יתערב בה מים, אך למ"ד משעת לישה א"כ צריך שמירה באופן שכבר בא לידי שיכול להתחמץ ובמי פירות לא שייך בה שמירה, וכן הוא במנחת חינוך במצוה י' עיי"ש, וכן כתב באבן האזל בפ"י מחו"מ עיי"ש, ודו"ק.

של לחם עוני יצא זה דהוי מצה עשירה אבל בלאו מיעוט זה היו יוצאים יד"ח.

הרמב"ן מביא ראי' מגמ' דילן, דהרי ר"פ הי' ס"ל דגם לענין מי פירות הי' נלמד, וא"כ גם להיפוך מקיש, ומשמע דמסיק דכל המחלוקת הוא רק אם הוקש גם חמץ למצה דהיינו רק אם יכול לצאת יד"ח מצה עוברים משום חמץ, ועל זה ס"ל דהבר"י דלא הוקש, משא"כ ביסודו גם דהבר"י ס"ל דלא רק שהוקש לענין הה' מינים בלבד, רק הוקש שיהי' יכול להיות בפועל באיסור של אכילת חמץ, ודו"ק.

ובן מצאתי עכשיו בר"ח (בדף לה) כדברי המלחמות וז"ל שם, דברים שיתכן לבוא לידי חמץ אותם הזהירה התורה שלא תניחם להחמץ אלא תאכלם מצה עיי"ש. משמע דההיקש קאי על דבר שיכול להתחמץ עכשיו בפועל ולא סגי בהמין, ודו"ק.

ובמלחמות שם כותב עוד, דאם נילוש רק עם מי פירות, הרי חסר בדין השמירה דנלמד מדכתיב ושמרתם את המצות, דמעכב השימור לשם מצה מצוה, ואם נילוש במי פירות שאי אפשר להתחמץ לא שייך בזה שימור.

והרז"ה מוקי הא דריב"ל בלש במי פירות לבד, ומשמע דס"ל דיוצאין ידי חובתו אם לא משום מצה עשירה, ועל כרחך דס"ל דההיקש הוא רק לענין הה' מינים, ואף דר"פ ס"ל דהוקש גם לענין שבפועל צריך להיות שיכול להתחמץ, מ"מ רב הונא ברי' דרב יהושע חולק וס"ל דלא הוקש רק לענין המינים בלבד, וכן לענין שימור על כרחך דס"ל דדבר

אוצר החכמה

שלשו ביחד עם מים, הרי הרמב"ם ס"ל דחמץ נוקשה הוי רק דרבנן, וא"כ לא יוכל לבוא לידי חימוץ דאורייתא וכן לא חייב לשומרה עכשיו, וכל השימור הוא רק שלא יהא נוקשה ויתבטל ממנה הדין מצה, והראב"ד ס"ל כמו המלחמות דהלימוד הוא דצריך העיסה הזאת שיהי' בר חימוץ עיי"ש.

והנה נחלקו הרמב"ם והראב"ד (בריש פ"ה מהל' חר"מ), אם מי פירות לבד מחמיצין דהרמב"ם ס"ל כמו הר"ת דלא מחמיצין כל עיקר רק עם תערובת מים, אך הראב"ד ס"ל כמו רש"י דרק חמץ גמור לא הוי אך נוקשה מיהא הוי. והנה בתוך דבריו של האהא"ז מקשה דאין אפשר לומר כהצד שנלמד מההיקש שצריך שהעיסה הזאת יהי' בר חימוץ, ומה זה שייך לחלה, ובשלמא אצל מצה אפשר לומר דלא הוי מצה רק בהי' יכול להיות חמץ ושמרו ועשאו מצה, אך בחלה

עכ"פ לענין דידן תלוי בפלוגתת הרז"ה והמלחמות, דלהרז"ה כשר לעשות מצות מקמח דנלקח הגלוטן ממנו אף שלא יוכל להתחמץ, כיון שהוא ממין הראוי לבוא לידי חימוץ, אמנם להמלחמות כיון שאי אפשר להתחמץ אין יוצאים בזה ידי מצה, וכן כיון שלא צריך שימור, לא שייך בה שימור לשמה, ואין יוצאים יד"ח במצה שלא משומר לשמה*.

אח"כ מצאתי באבן האזל (בפ"ו מחור"מ) דתולה השאלה הנ"ל אם המיעוט וההיקש הוא רק לגבי הה' מינים אולם לא צריך שהעיסה הזאת יוכל לבוא לידי חימוץ, או שהיקש גם לענין שהעיסה הזאת צריך שיהי' בר חימוץ, דנחלקו בזה הרמב"ם והראב"ד עיי"ש דבריו הנפלאים, דהרמב"ם הרי ס"ל דיוצאים יד"ח בעיסה שנילוש במי פירות, ומשמע דאפי' מי פירות לבד, ואפי' אם נפרש כוונתו דהיינו

אוצר החכמה

אוצר החכמה

אוצר החכמה

אוצר החכמה

א. ובהיותי בזה הי' נראה פרפרת אחת במה שהקשה הצ"ח דלמה מביא הגמ' למעט שאר המינים הפסוק של פרשת ראה ולא מביא ההיקש של פרשת בא דמיקדם וכל מחמצת לא תאכלו, והצ"ח רוצה לחדש דאורו יוכל להתחמץ ע"י דבר אחר ורק לא מתחמץ מאיליו, ולכן הגמ' לא רצה להביא ההיקש שנאמר בפרשת בא דהרי לעיל בדף כח: נלמד ממחמצת דאף דנתחמץ ע"י דבר אחר נמי הוי חמץ ולכן א"א למעט מהפסוק הזו אורו, ולכן נלמד מהפסוק של ראה ששם נאמר לא תאכל עליו חמץ דמשמע דנתחמץ מעצמו, ולפי"ז רצה הצ"ח לחדש דאורו דהכניסו בה שמרי יין ונתחמץ אסור, אך כיון שלא נזכר בהפוסקים, לא רצה לחדש מחמת קושי דין חדש כזה.

ולפי דרכו של הצ"ח הי' אפשר לומר דכיון דבאורו איכא חידוש דאם יש רק טעם דגן דחייב אם נתחמץ וכן חייב בחלה וכן אפשר לצאת יד"ח מצה כדאיתא בחלה פ"ג מ"ז, ובירושלמי שם נותן הטעם משום דאורו מייגר גריר אחר החיטים, ועיין שם ברמב"ן בהלכו' חלה, וא"כ י"ל דהמייגר גריר הפי' הוא דע"י החיטים גם נתחמץ האורו ונתחמץ ע"י דבר אחר מיקרי, ולכן א"א למעט אורו מהפסוק של כל מחמצת דהרי אורו גם שייך בה מחמצת אם יערבו בה חיטים ולכן הביא הפסוק של פרשת ראה שכתוב בה חמץ שמתחמץ מעצמו ודו"ק, ונראה עוד דלפי הגר"א שיש ב' מצות של אכילת מצה א' בערב תאכלו מצות, והב' שבעת ימים תאכלו מצות, ובספר מועדים חזנים כתב דהמצות שבעת ימים אפשר לצאת גם במצה עשירה א"כ הי' ניחא לפי הרמב"ן דמהיקש גם נלמד דצריך להיות ראוי להתחמץ בפועל, א"כ בהפסוק של פרשת בא דנאמר בה סתם תאכלו מצות לא רצו חז"ל למעט דבר דלא ראוי להתחמץ בפועל וגם במי פירות כשרים אך בפרשת ראה דנאמר בה לחם עוני בזה נתמעט דבר שאינו ראוי להתחמץ בפועל, ודו"ק.

ועכשיו ראיתי דגם במנחת חינוך במצוה
י' פשיטא לי' ככה דצריך שיהי' בר חימוץ
גמור ולא סגי שיהי' רק נוקשה עיי"ש.

ילענ"ד נראה דרש"י בסוגיין לא ס"ל
ככה, דכשאבעי' לי' בגמ' האם

מה שאמר ריב"נ דאורז קרוב להחמיץ
הכונה דקרוב להחמיץ אבל לא חמץ
גמור, ומשמע דעכ"פ נוקשה הוי או
דילמא דקרוב להחמיץ היינו דממהר
להחמיץ, וברש"י פירש דכל הנפ"מ יהי'
דאם אכלו לא יהי' כרת ואם בשוגג לא
יתחייב קרבן, וממה שרש"י לא פירש
דהנפ"מ יהי' אם יוצאין ידי מצה דהרי
בזה עסקינן בכל הסוגיא, משמע דאפי'
אם הוא רק חמץ נוקשה שפיר יכולין
לצאת ידי חובת מצה כיון דיתכן לעבור
עליו איסור חמץ נוקשה, ודו"ק.

ונראה עוד רא' דגם אם ראוי להתחמץ
רק לנוקשה גם בזה יוצאים ידי
חובת מצה, מהא דבירושלמי רפ"ק דחלה
מ"ג דפליגי בזה ר"א וחכמים בתבואה
שלא הביאה שליש אם חייבת בחלה,
דר"א פוטר וחכמים מחייבים, דר"א ס"ל
דנלמד חלה מתרומה דכמו תרומה פטורה
קודם שליש כן חלה דנקראת תרומה
כדכתיב כן תרומו אותה, וחכמים ס"ל
דנלמד מלחם של מצה דמה לחם של
מצה יוצאים ידי חובתו אפי' קודם
שהביא שליש כיון שבא לידי חימוץ אף
חלה חייבת.

וחנה בפסחים (דף מב:) איתא דעמילן של
טבחים הוא פת תבואה שלא
הביאה שליש והוא חמץ נוקשה, א"כ הרי
רא' דגם מקמח שלא יכול לבוא לידי
חמץ גמור רק לנוקשה גם יוצאים ידי
חובת מצה, אך לר"א דס"ל דפטור מן

מדוע תלוי אם יכול להעשות חמץ, ואיך
נלמד חלה ממצה במנחות (דף ע:) דרק
מהה' מינים חייבים בחלה, ומסיק דהוי
גזה"כ דנלמד מגז"ש דרק עיסה שיכול
לבוא לחימוץ חייב בחלה, עיי"ש.

וראיתי בספר ראשית עריסותיכם שמביא
מהגאון רבי אפרים זלוניק זצ"ל,
שהקשה דהרי חזינן דעיסה הנילושה במי
פירות חייבת בחלה, וא"כ הרי חזינן
בחלה דלא נלמד שיהי' ראוי בפועל
להתחמץ. ות' בפרפרת נאה דהרמב"ם
והראב"ד לשיטתם, דהרמב"ם דלמד דמי
פירות לא מחמיצין בכלל וחזינן דבחלה
חייב, ועל כרחך דנלמד רק על המינים.
משא"כ הראב"ד לשיטתו דס"ל דעכ"פ
נוקשה הוי, א"כ הוי ראוי לחימוץ, וא"כ
י"ל דס"ל דצריך שיהא ראוי לחימוץ
בפועל וגם בחלה נלמד מגזה"כ שצריך
שיהי' עכ"פ ראוי שיהי' העיסה הזאת
ראוי לחימוץ ודו"ק.

ועל דרך כעין זו דרך גם האהא"ז, אך
הוא כתב דהראב"ד ס"ל דמי פירות
עם מים הוי חמץ גמור, ולכן שיין לומר
בזה שראוי לחימוץ, כיון דאם הי' מתערב
בה מים הי' מתחמץ, משא"כ הרמב"ם
ס"ל דאפי' עם מים הוי רק נוקשה, ולכן
בכל עיסה שנילושה במי פירות אפי' עם
מים לא נקרא דראוי לחימוץ משום דראוי
רק לנוקשה, וא"כ למה צריך מיעוט
מלחם עוני, תיפוק לי' דלא ראוי לחימוץ,
ועל כרחך דסגי רק לענין המינים ולא
שיהי' ראוי באופן פרטי לחימוץ. ובנה
יסודו דאם צריך שיהי' בר חימוץ, צריך
שיהי' בר חימוץ גמור, דכיון דהפסוק
דנלמד ההיקש כתוב לא תאכל עליו חמץ
וזה נקרא חמץ גמור, ולא כתוב בה
מחמצת דממנה נלמד חמץ נוקשה.

מינים מ"מ במי פירות שא"א להתחמץ על ידו גם נלמד, דזה אינו מין שאפשר להעשות ע"י לחם, דהיינו דלחם הרי הוא מצורף מקמח ומים, והגז"ש מלמדת דמין דלא נתחמץ בין שהוא בהקמח ובין שהוא בהמים לא יוצאים בה ידי מצה. וסמך לזה דחזינן דהחמירו גם על המים של המצה שצריך שימור לשמה, משום דכיון דכתיב ושמרתם את המצות צריך לשמור גם המים, דמזה נתהווה המצה והוא בכלל ושמרתם את "המצות", ודו"ק.

ובזה מיושב הקושיא שהבאנו לעיל מהגאון רבי אפרים זלזניק זצ"ל דחזינן דבחלה חייב אם לשו במי פירות, ולמה לא נלמד מגז"ש דליפטור כמו במצה. ולהנ"ל אפשר דבחלה החיוב הוא על תבואת הארץ והמים שנילוש זה רק היכי תמצא שיהי' עריסותיכם, אמנם החיוב הוא על הקמח בלבד, ולכן כשנלמד גז"ש ממצה נלמד רק על מין המחייבו וזהו הקמח ולא המים, ומשא"כ "מצה", תכונת המצה הוא צירוף קמח ומים, ולכן אם המים הוא מין שלא יכול לבוא לידי חימוץ הוא חסר בהמצה, אך בחלה כיון דהקמח שבו הוא גורם החיוב והוא מין המתחמץ אף דהמים הוא אינו

חלה הנה מצאנו דהגר"א גורס שם בירושלמי דס"ל דאינו בא לידי חימוץ ולא יוצאים בה ידי מצה, וקשה לומר דפליגי במציאות. ולהנ"ל פליגי אם מצה שעשו מדבר שלא בא לידי חמץ גמור רק לנוקשה אם יוצאים בה יד"ח דחכמים ס"ל דיוצאים ור"א ס"ל דלא יוצאים, וא"כ לחכמים דהל' כוותי' ס"ל דיוצאים ידי חובתו אפי' דראוי לבוא רק לידי נוקשה ודו"ק, וא"כ אפשר לומר כמו שכתבתי לעיל.²

והנה במג"א בסי' תנ"ד (סק"א) נסתפק בשאלה הזאת ממש, האם יש דאי' מהא דעשה מצה בסובין דיוצא, אם זה ראי' דמחמץ או שמא אפי' אם זה לא מחמץ כיון שהוא ממין המחמץ יוצא בה יד"ח עיי"ש. והנה המג"א סותר עצמו בסי' תע"א (סק"ה) שהוכיח מהא דמיעוט מצה עשירה מטעם לחם עוני ולא משום דאינו יכול להתחמץ, דאיירי ביחד עם מים, וזהו כשיטת הרמב"ן, והרי לעיל מסתפק בזה המג"א, וכבר העיר בזה בדגו"מ שם.

ולענ"ד הי' נראה ליישב, דהמג"א ס"ל דרך שלישית וכעין פשרה בין הרז"ה והמלחמות, דהגז"ש הוא רק לענין

ב. ובאהא"ז שם מיישב הקושי' שחסר בהשימור כנ"ל דהשימור הוא שלא יבוא עליו מים ואף דאז יהי' רק נוקשה להרמב"ם וזה אינו דאורייתא, מ"מ גם מצות מצה א"א לצאת בה, והשימור הוא שיהי' עכ"פ מצה עיי"ש, ונראה לענ"ד לדקדק מלשון הרמב"ם בדבריו ועוד יותר דאפי' במי פירות בלי תערובות מים אם זה יתפח לא יוצא בה ידי מצה דמצה נקרא רק אם הוא כמו שלשה בלי תפיחה [ועיין ברש"י שבת דף ע"ט] דהרמב"ם בפ"ו הל' ה' דמצה שלשה במי פירות יוצא יד"ח ובמ"מ דהרמב"ם מחלק בין שאר מי פירות דלא הוי מצה עשירה ובין יין שמן דבש וחלב, אבל צ"ע הלשון מצה שלשה במי פירות הלא תמיד זה מצה דהלא לא יוכל להתחמץ והי' לו להרמב"ם לומר דעיסה שלשה במי פירות, ועל כרחך דגם במי פירות צריך שישאר עליו שם מצה, וא"כ ניחא לומר דהשימור הוא אפי' במי פירות גופי' שלא יתפח ויכול לקיים בה מצות בערב תאכלו מצות ודו"ק.

מין שמחמץ מ"מ חייב, כיון דהחייב הוא ^{לדפוס} וכדלקמן, א"כ גם הקמח הזו הוא ממין בהקמח ודו"ק.¹

המתחמץ ודו"ק.

^{לדפוס} והנה בתוך דבריו של הנשמת אדם הקשה כמה קושיות על המלחמות דס"ל דצריך להיות בפועל ראוי לבוא לידי חימוץ מטעם ההיקש ומטעם שמירה לשמה, אך לפי דברי הגאון ר' אפרים זלזניק זצ"ל במה שיישב קושיות האהא"ז על המלחמות שהבאנו לעיל דאיך נלמד ממצה לחלה לענין הה' מינים עיין לעיל, והיטיב אשר תי' בזה הגאון הנ"ל זצ"ל ואוסיף קצת נופך לענ"ד.

די"ל דבמצה יש ב' דינים, א' דין הלחם שבה, וב' דין המצה שבה, ולכן אף דבמצה מה שנתמעט חוץ מהה' מינים הוא דאינו ראוי לחימוץ בפועל מ"מ אפשר ללמוד חלה ממצה עכ"פ לעיקר הדין של הלחם עוני מה שכתוב במצה דהוא דוקא הה' מינים דהרי לא מצאנו דנקרא לחם רק הה' מינים דזה דין בהלחם ומשא"כ לענין הראוי לחימוץ דזה

שוב ראיתי בנשמת אדם בסי' ט"ו בהל' פסח דנסתפק בשאלה שהי', שעשו מצות מחיטים שנאפו בתנור, ותולה זה בהמחלוקת המלחמות והרמב"ם והרז"ה, אם סגי במין שמתחמץ או צריך שיהי' בפועל ראוי להתחמץ ומסיק דבשעת הדחק אפשר לסמוך על הרמב"ם והרז"ה ועוד ראשונים עיי"ש ומסתימת לשונו משמע דאז גם יכרך על אכילת מצה, א"כ הרי החיי אדם כבר הכריע בשעת הדחק להקל בהשאלה דנידון דידן.

ומה דפשיטא לן דאם סגי במין הראוי להתחמץ דגם בניטל הגלוטן נקרא ראוי, הוא מהמג"א בסי' תנ"ד דאמר דאפי' בסובין הי' יוצאין בה אפי' אם לא הי' מתחמץ בכלל להרו"ה דסגי במין וק"ו בנידון דידן, ועוד דהרי הקמח הזה ראוי להתחמץ ביחד עם גלוטן, דהרי אז גם הקמח הזו הי' מתחמץ דהרי החימוץ נעשה ביחד ע"י העמילן של החיטה

ג. ועל מה דס"ל המלחמות דצריך שמירה בפועל שלא יתחמץ, ולכן במי פירות דלא יכול לבוא לידי חימוץ לא הוי שימור לשמה, הקשה הצ"ח דא"כ למה צריך קרא דאורז ודוחן דהם לא מהה' מינים א"א לצאת יד"ח מצה כיון דלא אתי לידי חימוץ, תיפוק לי' דלא מקיים בה שימור כיון דלא יכול לבוא לידי חימוץ.

ועיין במג"ח מצוה י' שתי' דמשכחת לה כגון דנתערב מצה משאר מינים בב' מצות כשרים דאם הפסול הוא משום דלא בר שימור אם נתבטל הי' כאילו הי' שימור לשמה משא"כ לענין דהוא חפצא דא"א לצאת בה משום דלא בר חימוץ הוא א"כ במין מצה דלא הוי בר חימוץ לא שייך בה שיתבטל לעשות אותה חפצה של מצה עיי"ש.

ו"ל באופן אחר, דהנפ"מ יהי' באם הי' ספק אם הוא בר חימוץ וממילא צריך לשמרה שלא יביא לידי חימוץ, ואז הי' אפשר לצאת יד"ח באופן ודאי דכיון דסוכ"ס הי' צריך לשמרה, וכמו שמצאנו גבי תרומה תלויה דשייך בה שימור מספק עיין בבכורות דף ל"ד, אך עכשיו דנתמעט משום דלא הוי בר חימוץ א"כ כיון דהוא ספק א"א לצאת יד"ח רק מספק, וצ"ע.

ואם כנים דברינו מצאנו עוד פתח להכשיר הקמח בלי גלוטן דהרי בודאי הוי ספק עכ"פ אם בא לידי חימוץ וכמובא לקמן בסיום התשובה וצריך לשמרה מספק וממילא לפי הצד הזה שזה רק חסרון בהשמירה ליכא כיון דצריך לשמרה מספק יוצא יד"ח בודאי ודו"ק.

הנ"ל ניחא, דזהו רק דין במצה ולא לענין חלה ולא לענין המוציא, ודו"ק¹.

ולענין קושיית הנשמת אדם מיבמות (דף מ'), דהגמ' מכשיר מצה שהוא חלוט אף דלאו בר חימוץ הוא לאחר החליטה וראי' דכמין סגי. נלע"ד דשפיר נקרא בר חימוץ, כיון דצריך לראות בשעה ששופך המים הרותחים של הקמח שיגיע לכל מקום ומקום בשעה שעדיין רותחין, א"כ הרי הי' יכול לבוא לידי חימוץ אם לא הי' מערבו היטב בכל מקום ומקום, ואף שעכשיו בשעת גמר המצה כבר לא יכול לבוא לידי חימוץ, מ"מ הרי הי' בר חימוץ ועכשיו חלוט.

ובזה מיושב גם דהמלחמות גופא מביא הירושלמי דממעט = רבוכה מושמרתם את המצות, ולפי דברי הרמב"ן למה צריך הירושלמי למעטה מטעם שימור תיפוק לי' דלא בא לידי חימוץ, ועל כרחך דזה דמערבו היטב שלא יבוא לידי חימוץ זה ג"כ נקרא אפשר לבא לידי חימוץ, אך מ"מ ס"ל להירושלמי דחסר בהשמירה דצריך שימור גם בשעת הלישה עד האפי', אך במנ"ח שם פשוט לי' דאפי' אם צריך שימור מלישה ואילך מ"מ אם שמרה בהתחלת הלישה ועכשיו כבר לא יכול

דין מיוחד במצה שבה דלא קרא מצה רק מה שהיה ראוי להיות חמץ זה לא שייך ללמוד חלה ממנה דזה דין בהמצה שבה ואף דיכול להיות דהטעם דנתמעט כל שאר המינים במצה הוא מטעם דצריך להיות ראוי בפועל להחמין מ"מ אפשר ללמוד חלה ממצה דמה מצה רק הה' מינים נקראים לחם אף בחלה רק הה' מינים הוי לחם ודו"ק.

ולפי"ד מיושב מה שהקשה הנשמת אדם מהמשנה בחלה (פ"א מ"ה) דקנובקות חייב בחלה והוא לפי הרמב"ם מקמח העשוי מקליות שנתייבשו בתנור, וחייב בחלה אף שאינו ראוי לחימוץ, דהרי לפי הנ"ל בחלה פשוט לן דאינו תלוי בראוי לחימוץ ורק שיהא ממין הראוי לחימוץ, וכן לענין הברכה של המוציא תלוי רק בהשם של לחם כמו בחלה ועל כן גם בזה לא צריך שיהא בר חימוץ בפועל ורק שיהי' מן מין הראוי להחמין, ולכן גם מה שהקשה ממנחת העומר אף שהי' בא מן שעורים שהיו מהבהבין באור ואעפ"כ תנינא בברכות (דף לז:) דעל מנחות אומר המוציא לחם מן הארץ ומשמע דגם על מנחת העומר. וכן יש להקשות מהא דאיתא במשנה במנחות על העומר דכשנפדה חייב בחלה. ולפי

ד. אך מה שהקשינו ממה שחייב בחלה, י"ל דכיון דקלוי הרי אנו חוששין שמא לא נאפה יפה וכמ"ש הגמ' בפסחים (דף לט:) דמר וטרא אמר דלא לימחי איניש קדירה בקמחא דאבושנא דילמא לא בשיל שפיר, וכן פוסק הרמב"ם בפ"ה מחו"מ (הל' ה') א"כ מספק חייב בחלה, וגם במנחת העומר גופי' ראי' מהגמ' בדף ל"ו דחששו שמא לא נקלה יפה, דהגמ' מקשה שם על הא דאסרו לליתות חיטין של מנחות ממנחת העומר דהוי לותתין אותה, ומה הקושי' והרי י"ל במנחת העומר שאני דהרי הבהבו אותה באור, ועל כרחך דאפי' במנחת העומר היו צריכים לחשוש שמא לא הבהבו יפה יפה (אבל מ"מ צ"ע מה הקשה הגמ', דהרי י"ל דכיון דהוי רק ספק לכן לא צריכים לחשוש בלתינתה, וביותר צ"ע לשיטת רש"י להלכה דקי"ל דמותר לבשל בקלוי, כדאיתא בדף מז: דרבא גופי' מחי לה קידרא דחסיסו, עיין ברש"י שם ובב"י בסי' תס"ג).

דהגלוטן הוא הכלי להחימוץ דהיינו בכל מגע של מים וקמח הקמח מתחיל להתחמץ רק עם יש שם גלוטן הגלוטן הוא הבית קיבול להגז שמשתחרר, ואם ניטל הגלוטן אז משתחרר הגז ומתנדרף באויר והעיסה לא נתפת, ולכן כל הקמחים חוץ הה' המינים לא עולה ולא מתנפח משום דאין שם גלוטן שיחזיקו בתוכו, ובזה הסביר המיגרר גריר של הירושלמי, דאם עירב חיטה עם האורז דאז הגלוטן של החיטה עוצר בתוכו גם החימוץ של האורז דאז בעצם האורז נחמץ ודו"ק.

והנה אף דבעינינו אנו רואים דאינו תופח כשניטל ממנו הגלוטן, מ"מ הרי חזינן דגם באורז ס"ל לריב"ז דמחמיץ ורבנן פליגי וס"ל דמסריח ולא מחמיץ, הרי דס"ל לריב"ז דגם היכא דאינו תופח אפ"ה מחמיץ, ונהי דרבנן פליגי עליו בזה, מ"מ מאן ספין ומאן מפיס דגם בקמח חיטים באופן שלא תפח הוא לא נחמץ רק נסרח.

ובאמת יש לחקור הא דצריך סידוק ושיאור בחמץ האם הוא סי' דנחמץ, או דזה גופא הוי החימוץ דהיינו דהתורה הק' אסרה קמח שנתפח, ואם נאמר דזה לא סי' רק זה גופי' הוי החימוץ א"כ בקמח שניטל ממנו הגלוטן דלא תופח א"כ לא הוי חמץ, אך אם נאמר דזה הוי רק סי' א"כ י"ל דהסי' הוא בדבר ששייך בה סידוק משא"כ בקמח שניטל ממנו הגלוטן אין בה הסי' הזאת.

ולכאורא מהא דחזינן בהראשונים וכן בשו"ע (סי' תכ"ה סעי' ג'), דפסקו דאם לש העיסה בפושרין דתשרף אפי' בלי שום סימן, וכן ממה שנפסק

לבוא לידי חימוץ סגי בזה ולא צריך שימור עד שראוי למצת מצוה, וצ"ע.

ובפי' הנשמע כל השאלה הנ"ל הוא כמעט מן הנמנע למעשה כי אי אפשר להפריד במאה אחוז את הגלוטן מן הקמח, אך מ"מ י"ל אם נחליט שקמח בלי גלוטן הוא לא מחמיץ א"כ אף אם נשאר משהו מ"מ כיון דכל הקמח לא מחמיץ חסר בהראוי לחימוץ וחסר בהשימור. אך ראיתי במנ"ח במצוה י' שמתרץ דלכן צריך קרא לאורז ודוחן ולא ממעטינין להו משום דחסר בהשימור וכמו דס"ל להרמב"ן, דהנפ"מ הוא באופן שנתערב האורז והדוחן עם חיטים דצריך לשומרו כדי שהקמח חיטים לא יתחמץ אבל מטעם שחסר בהמין פסול, א"כ ס"ל דלא חסר בהשמירה של כל הקמח אף בהחלק של האורז דלא צריך שמירה, אם כבר צריך לשמרה בשביל החיטים אבל גם לפי דבריו זה רק בהדין של שמירה אך גם הוא מודה דלגבי בר חימוץ הוא לא בר חימוץ וצ"ע [די"ל בזה רק לגבי המין אך כשאנו דנים על בפועל גם זה נקרא בפועל כיון שבתערובות כן יתחמץ]. וכן י"ל דכיון דמה"ת נתבטל המשהו חמץ כלפי כל המצה א"כ לא הוי שימור מה"ת ורק מדרבנן, וא"כ להנו"ב במהד"ת סי' ע"ט דס"ל דכל השימור הוא מדרבנן אז יוצא אך לסתימת רוב הפוסקים דס"ל דהוי מה"ת או בודאי לא הוי שימור מה"ת ודו"ק.

והנה הא דהי' פשיטא לן דאם אין בה גלוטן לא מתחמץ העיסה, נראה דבכלל לא פסיקא האי מילתא, הן אמת דקמח שאין בה גלוטן העיסה לא מתנפחת ולא עולה. ושמעתי ממומחה בדבר הרב שמחה שטייף שליט"א

קמח

עץ חיים

הדור שרצה לידון שיצא מכלל קמח חיטה מטעם שנשתנה לדבר אחר, וכמו המוסק שדן בזה הרבינו יונה בברכות שיצא מכלל דם משום דנשתנה לדבר אחר, וה"נ כיון שהוציאו הגלוטן נשתנה תכונתו.

ולא זכיתי להבין דבריו דבשלמא שם, להדם הי' צורה ועכשיו נשתנה צורתו למשהו הדומה לדבש, וא"כ פנים חדשות בא לכאן, משא"כ בנדר"ד הוה זה אותו צורה ממש, ומעיקרא קמח ועכשיו קמח, ואף שהוציאו אחד ממרכיביה, וכי בשביל זה נאמר דפנים חדשות בא לכאן, ועוד, דגם בשמא הרי הוא נקרא כדמעיקרא, ואף בטעמא נשאר כדמעיקרא, רק הוציאו המרכיב שע"י מחמיץ.

ואף שמשברא לא הייתי מכריע בזה, מ"מ מצאתי בשו"ת מרן חת"ס זי"ע יור"ד סי' ע' שחידש הרבה יותר מזה, דהטעם דהציר היוצא מדם ומבשר נבילה דאסור ולא נאמר דהוי כמוסק דנשתנה תכונתו, וה"נ נשתנה תכונת הדם למים, דהכא בציר גם מקודם הי' אותו הציר ורק הי' מעורב עם הדם ועם הבשר ועכשיו שנצטללו לא נשתנה כלל, משא"כ במוסק עצם הדם נשתנה למשהו אחר ופנים חדשות באו לכאן, עכת"ד. וא"כ ק"ו נלמד משם, דמה ציר שמראיתו ושמו נשתנו מ"מ כיון שמקודם הי' אותו ציר ורק הי' בתערובת לא נקרא שינוי, ק"ו בנדר"ד דהחלק העמילן של הקמח נראה כמקדם ונקרא כמקדם לא דמי למוסק, ודו"ק.

בסי' תנ"ט (סעי' ב') רב' עיסות שהתחילו ללוש ביחד ואחד מהם נתחמץ בודאי גם השני נתחמץ אפי' בלי סימנים, משמע דהוי רק סי' ולא דזה הוי החימוץ, א"כ גם בהקמח הנ"ל מהיכ"ת לן לחדש דלא יוכל להתחמץ. אך מסתפינא להקל בזה, ומהמג"א הנ"ל בסי' תנ"ד ראי' למה שכתבנו, דאנו לא יכולים לדעת לפי ראות עינינו אם מחמיץ או לא דאפי' לפי ראות עינינו לא תופח אין בכלל ראי' דלא מחמיץ, דאל"כ למה לי' להמג"א ראיות הלא אפשר לבדוק אם מורסן מחמיץ או לא, וחזינן דצריך ראיות רק מחו"ל על זה, וא"כ כל זמן שאין לנו ראי' לחלק בקמח עצמו בחלקיו איך נאמר מעצמינו שלא נתחמץ מהא דלא חזינן דתפת, ודו"ק.

וביותר דאם יתברר לנו ע"י מומחים דאין בהמורסן והסובין גלוטן, א"כ הרי לנו ראי' על זה גופי' דקמח בלי גלוטן אפשר לצאת יד"ח, מהא דמצה העשי' מסובין דיוצא יד"ח מצה לפי שיטת רש"י והרי"ף, א"כ קמח העשוי בלי גלוטן גם יוצא יד"ח, ודו"ק.

תבנא לדינא דלענין חלה וברהמ"ז וברכת בורא מיני מזונות דינו כקמח גמור, אך לענין מצה תלוי בהמחלוקת הראשונים והכרעת החיי אדם דבשעת הדחק יכול לצאת בה יד"ח מצה.

ובסיום כותבי איקלע לידי מאמר מענין הנ"ל, ושם מביא מאחד מגדולי

הרב פנחס אברהם מייזער

אב"ד האג והגליל יע"ו

הרב פנחס אברהם מייזער

אב"ד האג והגליל יע"ו

מח"ס שו"ת נחלת פיטח

האם מותר לשתות קפה ומיי או שאר משקים בעת

אמירת ההגדה בליל הפדר ואחרי אכילת אפיקומן

אוצר החכמה

הרשות בידו, ואין הפרש בין שותה לפני ההגדה לשותה בתוך ההגדה. אמנם בבה"ל (שם ס"ג) כתב שמשמע מלשון הר"ן שאפילו לא התחיל עדיין בהגדה רק שמזג הכוס והכין עצמו לאמירת הגדה גם אסור, אבל שו"ע הרב שם ס"א פסק כדעת הרז"ה והתוס' להקל.

טעם שהתירו לשתות בין כוס ראשון לשני

ומקור הדין הוא משנה פסחים (דף ק"ז): בין הכוסות הללו אם רוצה לשתות ישתה בין שלישי לרביעי לא ישתה, ופי' רשב"ם בין שנים הראשונים לשנים האחרונים אם רצה לשתות ישתה ולא ישתה בין שלישי לרביעי מטעם המובא בירושלמי פסחים (פ"י ה"ו) שלא ישתכר ולא יוכל לגמור הלל, ופריך התם הלא כבר שתה הרבה בסעודתו ומשני יין שבתוך המזון אינו משכר, והוא הדין יין שלפני המזון אינו משכר לפיכך אם רצה לשתות בין כוס ראשון לשני ישתה. וכ"מ בספר הפרדס לרש"י (עמ' נ"ד) שהתירו לשתות בין כוס ראשון לשני ולא אתי לידי שכרות שאין אדם יכול לשתות כדי שכרות קודם אכילה.

חשש שלא יהי' נראה כמוסיף על

הכוסות

וכתב הטור (או"ח סי' תע"ג) אם ירצה לשתות אפילו כמה כוסות הרשות

בגמ' רבא הוה שתי חמרא כולי

מעלי יומא

שנינו בפסחים (דף ק"ז): רבא הוה שתי חמרא כולי מעלי יומא דפיסחא כי היכי דניגררי לליבי דניכול מצה טפי לאורתא, אמר רבא מנא אמינא לה דחמרא מיגרר גריר דתנן בין הכוסות הללו אם רצה לשתות ישתה בין שלישי לרביעי לא ישתה, ואי אמרת מסעד סעיד אמאי ישתה הא קא אכיל למצה אכילה גסה, אלא שמע מינה מגרר גריר. וכתבו דרש"י ורשב"ם ומרדכי (דף לג'): ורא"ש (פ"י סי' כ"ד) ורוקח (סי' רפ"ג) דמוכח להדיא מש"ס דילן דשרי לשתות בין כוס ראשון לשני כיון דמגרר גריר. מיהו הרמב"ן במלחמות (דף קח.) והר"ן (דף כד.) כתבו שמשמע דוקא בין הכוסות אבל לא באמצע הכוס, שאחר שמזג הכוס לספר עליו יציאת מצרים שהוא מה"ת אינו כדין שימוזג כוס אחר וישתה.

מחלוקת ראשונים אם שותה אחר

מוזנת כוס שני

אבל ממה שכתבו התוס' (דף קג: ד"ה רב) אע"ג שבין ראשון לשני אם רצה לשתות ישתה אבל מכיון שהתחיל אשר גאלנו אסור לשתות והוי כמו ברכת המזון שצריך לברך, דקדק הפר"ח (או"ח סי' תע"ג אות ג') משמע דמקמי הכי מצי לשתות. וכן דעת הרז"ה ומאירי שם אם רצה לשתות